

Pripravila:
Kristina Preininger,
Narodna galerija Ljubljana

IVAN GROHAR

slikar, predstavnik slovenskega impresionizma
15. junij 1867 – 19. april 1911

Otroška in odrasčajoča leta

Ivan Grohar se je rodil kot gostačev sin v starem farovžu v Spodnji Sorici, vasi na Gorenjskem, nad Selško dolino. V tej idilični visokogorski vasi je ohranjena njegova rojstna hiša, v kateri je danes muzej. Ob cesti nas pozdravi bronasti spomenik po njegovi podobi. Grohar je predstavljen, kako zre v daljavo domače krajine. Potem ko je Ivanov oče Andrej nekaj let po sinovem rojstvu zgradil lastno bajto v dobro uro hoda oddaljeni Zgornji Sorici, se je družina preselila na Hejblarje/Heblarje, kakor so po domače rekli zaselku. (Zaradi starih naseljencev s Tirolskega so ostala tudi nekatera nemška poimenovanja. Heibe = seno, Hejblarji = senožeti). Ivan je bil kmečki otrok. Kot desetleten fantič je pasel domačo kravo in imel na pretek časa, da je opazoval travnike, gozdove in vse kar se dogaja v naravi. Čas na paši si je večkrat krajšal z rezljanjem figuric iz lipovine. Bil je zelo spreten in je znal iz lesa izvabiti poteze raznih živali, najbolj zanimiv se mu je zdel zajec v skoku. Brezskrbna otroška pastirska leta so se mu globoko vtisnila v spomin. Tudi ena njegovih zadnjih – nedokončanih – slik se vsebinsko povezuje s tem prvobitnim idiličnim svetom. Njen naslov je *Črednik*.

Ivan je že od malega rad poslušal zgodbe o odraslih slikarjih in kiparjih, ki so znali izdelovati kipe in slikati oltarne in stenske slike za cerkve. Velikokrat je hodil v sosednjo cerkev, kjer si je ogledoval oltarne slike. Čeprav je moral dobro uro pešaćiti do šole, je v šolo rad hodil, saj je verjel, da se da do vsega znanja dokopati iz knjig. Šolski zakon je bil za vasi, ki so bile oddaljene za več kot uro hoda, bolj popustljiv in tamkajšnjim otrokom v velikem snegu, dežju in mrazu ni bilo treba v šolo. Večkrat (od novembra do marca) se je zgodilo, da je učitelj v šolsko kroniko zapisal: velik sneg, vse zamedeno, nobenega učenca in tudi pouka ni bilo. Večkrat je bil Ivan edini otrok v šoli. Tudi v najhujšem snegu je prišel. Najraje pa je hodil v šolo spomlad. Dobršen del poti je prevandral skozi smrekov gozd.

Ivanu je v šoli najbolj šlo od rok risanje in vaški učitelj mu je priskrbel nemško knjigo o risanju, pravo risarsko vadnico, ki jo je Ivan po več stokrat prelistal. V njej so bile zbrane razne naloge in učenci naj bi se risanja naučili tako kot branja. V njej je bilo vse polno risarskih predlog.

V šolo je hodil do 14. leta, ko je bil zrel za hlapca in učitelj je v uradne šolske spise zapisal, da je zelo nadarjen za risanje. Po zaključnem obveznem šolanju se je preživljal s priložnostnimi kmečkimi in gozdarskimi deli. Mlademu Ivanu so v živem spominu ostala doživetja, povezana s kmečkimi opravili, kasneje so našla pot na njegova platna. Med drugim je upodobil spomladansko setev, poletno košnjo, žetev in mlačev, jesensko spravlanje pridelkov in opoldanski počitek na polju ... Upodobil je živopisano vsakdanje kmečko življenje – motivno takšne slike uvrščamo v kmetijski žanr.

Fotografijo hrani Loški muzej Škofja Loka.

Življenjske postojanke

Njegovo željo po slikanju je opazil tudi soriški župnik Anton Jamnik, ki ga je leta 1888 priporočil pri graščaku Karlu pl. Strahlu, da si je lahko ogledal njegovo umetniško zbirko v Stari Loki, nato pa mu omogočil, da je poleti kot vajenec slikal pri cerkvenem slikarju Matiji Bradaški v Kranju. Do vpoklica v vojsko se je učil tudi v slikarskem ateljeju Spiridiona Milaneseja v Zagrebu. Po nesrečnem obdobju vojaščine je Ivan Grohar nadaljeval s šolanjem za slikarja. Najprej na Deželni risarski šoli v Gradcu (1892–1895), leta 1894 je opravil sprejemni izpit na Akademiji upodabljačih umetnosti na Dunaju, vendar ga zaradi neustrezne izobrazbe niso sprejeli. Učit se je hodil tudi v Münchnu: 1895–1896 je v Stari pinakoteki kopiral dela starejših mojstrov in obiskoval sodobne razstave. Poleti 1896 se je ustalil v Škofji Loki in si uredil atelje. Naslednje leto se je spoznal z Rihardom Jakopičem, ki ga je leta 1899 pripeljal v slikarsko šolo slovenskega rojaka Antona Ažbeta v Münchnu. V njegovo šolo so prihajali mladi slikarji z vsega sveta. Pri Ažbetu je Grohar spoznal slikarja Matija Jamo in Mateja Sternena. Ažbe je svoje učence učil slikati predvsem portret in akt. Pri Ažbetu se je Grohar med drugim naučil, da se na slikarsko platno vedno nanaša le čiste, med seboj nepremešane barve, eno ob drugo, tako da barve pridejo do večjega izraza.

Novembra 1899 se je Grohar zaradi materine smrti vrnil v Ljubljano, od začetka leta 1900 do aprila istega leta pa je spet bival v Münchnu. Nato je živel v Ljubljani, pozneje v Škofji Loki in Sorici do aprila 1902, ko je šel slikat v Devin.

Do konca stoletja se je Grohar uveljavil predvsem kot cerkveni slikar – slikal je zlasti nabožne slike. Dobil je prestižna naročila za romarsko cerkev na Brezjah – o njih je na začetku leta 1900 predaval pisatelj in eden prvih umetnostnih kritikov Vatroslav Holz, za župno cerkev v Ribnici in za freske v trnovski cerkvi v Ljubljani. Tu naj bi naslikal motive iz legende o sv. Janezu Krstniku. Odbor Društva za krščansko umetnost je njegove skice že potrdil, vendar mu je bilo delo zaradi zakulisnih kritik odsveto, že začeto sliko pa so prebelili. Afera ga je prizadela, Grohar pa je kljub temu vztrajal.

Ko so se na samem začetku 20. stoletja v Ljubljani začele pripravljati umetniške razstave, se je Grohar takoj dejavno vključil ne le kot razstavljalec, pač pa tudi kot organizator oz. oblikovalec. To velja tako za 1. *slovensko umetniško razstavo* (prirejeno leta 1900 v Mestnem domu), kot tudi za 2. *slovensko umetniško razstavo* leta 1902, ki jo je priredilo Slovensko umetniško društvo, katerega odbornik in tajnik je bil. Ker je bila 2. razstava s strani kritikov in javnosti nerazumljena in grobo zavržena, je bil ravno Grohar zelo prizadet.

Grohar je ves čas živel v skrajni revščini, v tiski si je iz društvene blagajne izposojal manjše zneske v dobri veri, da bo lahko izposojeni denar s prodajo slik kmalu vrnil. Zgodilo pa se je, da so ga člani društva zaradi raznih političnih spletk obsodili poneverbe. Grohar je bil slednjič 15. 11. 1902 obsojen na tri mesece zapore. Ob strani mu je stal le Rihard Jakopič. Po prestani kazni se je zatekel na posestvo notarja Janka Rahneteta na Brdo pri Lukovici, kjer je ponovno začel slikati. Leta 1903 si je na Dunaju najel atelje in začel s pripravami na razstavo pri galeristu Miethkeju. Leta 1904 je tako Grohar skupaj z Rihardom Jakopičem, Ferdom Veselom, Matejem Sternenom, Matijo Jamo in Francem Bernekerjem razstavljal na Dunaju. Umetniki so se predstavili kot *neodvisni slovenski umetniki*, združeni v klubu *Sava*. Razstava je pomenila velik uspeh, največjo pozornost na razstavi pa je pritegnila Groharjeva slika *Pomlad*, ki jo je Grohar sam razstavil pod naslovom *Iz moje domovine*.

Spomladi leta 1904 se je Grohar preselil v Sorico, nato v Škofjo Loko, kjer je leta 1904 in v letih 1906–1907 slikal skupaj z Jakopičem in Sternenom in s krajšimi prekinitvami bival do smrti. Leta 1911 je deželni odbor njemu in Rihardu Jakopiču odobril 2000 kron podpore za umetniško potovanje v Italijo. Vendar je bil Grohar tako oslabljen od bolezni, ki jo je skrival, da so ga odpeljali v Deželno bolnišnico v Ljubljano, kjer je 19. 4. 1911 umrl zaradi jetike.

Razstave

Ivan Grohar se je zavedal pomena razstav. Svoja dela je pogosto razstavljal, z vso vnemo pa se je vključil tudi v priprave in organizacijo slovenskih umetniških razstav; prav on je veliko napora vložil v izvedbo najpomembnejše razstave, ki je bila leta 1904 na Dunaju pri galeristu Miethkeju.

Poudarjal je, da je za prepoznavnost slovenske umetnosti nujno razstavljeti tudi izven Ljubljane. Leta 1905 je sam razstavil v Berlinu, skupinsko pa na jugoslovanskih razstavah v Beogradu leta 1904, Sofiji leta 1906, Zagrebu leta 1908, na imperialni razstavi v Londonu leta 1906, v Trstu leta 1907, v Krakovu in Varšavi leta 1908. V Jakopičevem paviljonu je razstavljal leta 1909 in še leta 1910 na jubilejni razstavi *80 let upodabljaljoče umetnosti na Slovenskem*.

Po njegovi smrti je bila leta 1911 *Šesta slovenska umetniška razstava* v Jakopičevem paviljonu posvečena njegovemu spominu. Naslednje leto je Jakopič predstavil 3 njegove slike na Dunaju.

Narodna galerija mu je priredila spominsko razstavo leta 1926, pomembna je bila tudi velika razstava leta 1958 v Moderni galeriji. V Narodni galeriji in Mestnem muzeju je bila razstava Groharjevih del še leta 1997. Veliko Groharjevih del smo nazadnje videli v Narodni galeriji v letih 2008–2009 na razstavi *Slovenski impresionisti in njihov čas. 1890–1920*. Do 6. novembra letos so bili v Loški galeriji v Škofji Loki na razstavi *Moč pogledov* na ogled Groharjevi portreti.

Groharjeva dela

Ivan Grohar je naslikal ok. 260 slik, ki pa so po kakovosti precej različne. Groharjevo slikarstvo običajno razdelimo v dve umetniški – razvojni. Zgodnje obdobje, ki traja od prvih začetkov (leta 1886 je zabeleženo njegovo prvo delo) do konca šolanja (okrog leta 1900, ko je bila za njim že izkušnja Ažbetove slikarske šole). Desetletje po letu 1900 pa predstavlja Groharjevo fazo

modernizma, ko je ustvarjalno dozorel in naslikal nekatera ključna dela slovenskega modernizma. Zadnjih deset let poznavalci še natančneje razdelijo na: segantinijevsko obdobje v letih 1902–1904, ki mu v naslednjih dveh letih sledi poudarjeno impresionistična izkušnja. Leta 1907 prevladajo simbolistično-premišljujoče prežeti trenutni vtisi, nato pa govorimo o monumentalni fazi poznih figurálnih del.

Do konca 19. stoletja je Grohar slikal predvsem nabožne podobe, portrete in žanrske slike. Izhajal je torej iz domače podobarsko delavniške tradicije cerkvenega slikarstva, z naročili za portrete pa si je po najboljših močeh zagotavljal finančna sredstva, ki jih je potreboval za šolanje. Pri slikanju nabožnih in portretnih slik se je zgledoval po starejših vzorih: pri cerkvenih delih po baročnih svetniških kompozicijah, pri portretih je sledil realističnim vzgibom, pri slikanju žanrskih podob pa je bil pod vplivom münchenskega slikarstva. Iz domačega okolja snovno črpa žanrska slika *Maske na svatbi* ali *Brna* (1899), tudi v kompozicijo monumentalne nabožne slike *Srce Jezusovo* (1900), ki jo je naročil ljubljanski knezoškof Anton Bonaventura Jeglič, je vključil folklorne podrobnosti (ženska figura v ospredju, ki je oblečena v gorenjsko narodno nošo). Narodnostna prepoznavnost je bila v času okrog leta 1900 namreč ena ključnih nalog za slikarje.

Po srečanju z Rihardom Jakopičem in potem, ko je spoznal dela švicarsko-italijanskega slikarja Giovannija Segantinija, se je njegova slikarska ustvarjalnost popolnoma prerodila. Med Groharjeve žanrske slike z domačnostnim pridihom, ki hkrati že nakazujejo modernejši način slikanja, uvrščamo sliko *Grabljice* (1902). Vendar so se žanrski momenti začeli počasi umikati, vedno bolj ga je zanimala krajina. Za prvo ambicioznejšo zasnovano panoramsko zajete krajine, v katero je v ospredju Grohar sicer še postavil žanrski prizor, velja slika *Pod Koprivnikom* (1902). V slikarski fakturi (načinu slikanja) so že opazni Groharjevi poskusi prirejanja Segantinijeve črtkaste tehnike, ki vzbujajo poetično doživljanje domače pokrajine.

Leta 1903 je Grohar na Brdu pri Lukovici po hudi osebni izkušnji naslikal prelomno delo *Pomlad*, ki jo je naslednje leto prvič razstavil pri Miethkeju. Pisatelj Ivan Cankar je z Dunaja navdušeno poročal o tej Groharjevi sliki. Nostalgično ga je spomnila na značilno slovensko pokrajino, poetično je opisoval razpoloženje ali *štimungo*, ki jo je Grohar izrazil z izbranimi barvami (Npr. z odenki vijoličaste, pigmentom pa je primešal veliko bele, zaradi česar je dobil vtis megličavosti.) in slikarsko tehniko. Poznavalci sliko označujejo kot ključno delo slovenskega impresionizma oz. modernizma. V njej je slikar izrazil upanje v prerojenje življenja. Svojo intimno izkušnjo je združil z liričnim videnjem slovenske pokrajine, tako da je podoba pomensko mnogoplastna: z osebno in nacionalno vsebino. Še pomembneje pa je, da je Grohar simbolno razsežnost slike združil ali celo izrazil z načinom izvedbe. Način slikanja, ki ga je uporabil, ni bil šolsko priučen, pač pa osebno izpeljan iz (neo)impresionizma oz. divizionizma.

Divizionizem imenujemo slikarski postopek postimpresionizma, ki barve obravnava z znanstvenega stališča in jih razstavlja v t. i. čiste barve, nato pa jih v drobnih delcih/potezicah nalaga na slikarsko platno. Grohar divizionizma ni obvladal sistematično, temveč je tehniko oponašal, da bi ustvaril trepetavi atmosferski vtis. Sistem potez je uporabljal za razlikovanje oblik in tekstur, z zaporedji različnih načinov slikanja pa je ustvarjal prostorske učinke. Barve je na platno nanesele v debelih plasteh – pastoznih nanosih. Kritiki so govorili, da so njegove slike zidane, ometane. Včasih je vlekel dolge vijugave poteze, kasneje postanejo to krajše črtice ali pa celo grudice mestoma nakupčkane barve, včasih pa je določene površine platna pustil tudi neposlikane. Za slikanje je uporabljal slikarsko lopatico.

Avgusta 1904 je na domačih Heblarjih, na očetovi domačiji, naslikal *Macesen*. Prvotno sliko je pod naslovom *Iz gorenjske krajine* razstavil leta 1904 v Beogradu. Grohar je sliko sprva zasnoval v podobnem formatu kot *Pomlad*, morda je šlo celo za drugo sliko v seriji letnih časov. Pred razstavo v Sofiji leta 1906 pa je Grohar sliko spremenil naslov in format, kot ju poznamo danes. Slika ima

zaradi izbire skoraj kvadratnega formata, drzno prirezanega na sredino postavljenega osrednjega motiva, sugestivnega načina polaganja barv na platno in pomenljivo vrezanega Groharjevega podpisa zelo moderen karakter. Uvrščamo jo med Groharjeva najuspešnejša dela. V simbolističnem smislu se je umetnik sam poistovetil s samotnim, trdoživim viharškim drevesom, gre torej za neke vrste slikarjev avtoportret. Osebnizpovedno vsebino pa je gotovo nadgradil tudi z nacionalno. Poleg tega je slikar s preišljeno izbiro barv (značilna je uporaba vijolične) in dinamično slikarsko potezo ustvaril vzdušje trepetavega poletno vročega visokogorskega sveta.

V letih 1904–1906 je Grohar veliko slikal skupaj z Jakopičem in Sternenom v škofjeloški okolici. To obdobje skupnih slikarskih druženj Jakopiča, Sternena, Groharja in fotografa Avgusta Bertholda poimenujemo tudi *Škofjeloški Barbizon*. Iskali so primerne motive, pogosto intimne kotičke v naravi, ki so spodbujali življenja in veččutna podoživljanja. Čeprav so se lotevali istih motivov, so njihove izvedbe raznolike. Vsak izmed njih je iskal svoj slikarski način, kako bo vtis, ki ga je krajina nanj pustila, naslikal.

V Groharjevih slikah se zato v tem času spet pojavljajo bolj čisti impresionistični poudarki. Melanholično vzdušje začutimo zlasti v zimskih prizorih: *Vrbe ob potoku*, *Kamnitnik*, *Zimsko jutro*. V sliki *Snežni metež v Škofji Loki (Škofja Loka v snegu)* iz leta 1905 je ustvaril edinstveno razpoloženje snežnega popoldneva, ko izginjajo glasovi in trdni obrisi. Z gosto nakupčkano barvo (in mestoma tudi neposlikanimi površinami platna) je materializiral resnični naravni pojav. Vrhunec te impresionistične faze je slika *Štemarski vrt* (1907), kjer je Grohar naslikal trenutek tik po nevhiti. Vrt je veljal za priljubljen motiv francoskih impresionističnih slikarjev. Vendar je Groharjev *Štemarski vrt* prazen, osrednjo vsebino slike tako predstavljajo svetlobni in barvni učinki.

V zadnjem obdobju (1907–1910) je Grohar slikal bolj monumentalne, simbolistične prizore kmečkega dela. Grohar se je tako ponovno vrnil k problematiki slikanja figure. Najbolj znana in že ob samem začetku prepoznana kot najpopularnejša slovenska slika je *Sejalec* (1907). Prvič je bila razstavljena v Narodnem domu v Trstu leta 1907. *Sejalec* ni toliko konkretna postava kot predvsem tip v soncu korakajočega kmeta, ki seje upanje in življenje prihodnosti. Simbolični pomen figure, ki je postavljena v sredino slike, je v ozadju pomensko okrepljen še z značilno ljudsko arhitekturo kozolca, ki se pogosto pojavlja na Groharjevih in tudi krajinah drugih impresionistov. Grohar je kmeta pri delu videl na loških poljih in ta podoba je nanj naredila močan vtis. Vendar slika ni nastala hipoma. Grohar je sliko natančno premislil, za ozadje je določil Kamnitnik. Naslikal je celo dve sliki z enakim motivom. Pri nastajanju slike mu je pomagal tudi fotograf Avgust Berthold, ki je fotografiral kmetovo držo.

V zadnjih žanrsko figuralnih slikah so realistične zgodbe povzdignjene do alegorij dela, heroičnega navora (*Snopi*, *Krompir*, *Mož z vozom*, *Hribček*) ali skrajne osamljenosti, melanholiije in upanja (*Črednik*).

Groharjeve slike so na ogled v stalnih zbirkah Narodne in Moderne galerije v Ljubljani, hranijo pa jih tudi v Mestnem muzeju v Ljubljani in Loškem muzeju v Škofji Loki.

Sklep

Ivan Grohar je skupaj z Rihardom Jakopičem, Matijo Jamo in Matejem Sternenom pomembno prispeval k uveljavitvi modernega slikarskega izraza na samem začetku 20. stoletja. Sprva se je Grohar uveljavil kot cerkveni slikar, slikal je tudi portrete in žanrske slike. Pomemben umetniški preobrat je doživel ob srečanju z Rihardom Jakopičem. Po letu 1900 je generacija mladih slikarjev vneto iskala najbolj primerno vsebino in način slikanja, ki bi razodevala slovenski značaj umetnosti. Usmerili so se v krajino in impresionizem. Slikali so zunaj, v naravi in opazovali vse njene atmosferske spremembe, predvsem spreminjajočo se svetlobo.

Leto 1903, v katerem je Grohar naslikal *Pomlad*, je bilo prelomno za razvoj slovenske moderne slike. Slikarji so se spoznali s temeljnimi načeli Monetovega impresionizma in se do let 1906–1907 intenzivno ukvarjali s slikarskim raziskovanjem. Vendar se slovenski impresionizem bistveno razlikuje od francoskega. Zlasti v Groharjevih delih ne gre le za hipne zunanje impresije, ampak se čas nekako razpotegne, slikar nam podaja razpoloženje, meditacijo ali kot je zapisal Ivan Cankar *štimungo*. Tako so v Groharjevih delih vtakane mnoge simbolistične vsebine, odlikuje jih izredno prefinjen smisel za barvo in osebno izpeljana lopatična tehnika slikanja.

Groharjevo življenje je usodno zaznamovala revščina, kljub temu je do konca slepo verjel, da se mu bo obrnilo na bolje. Njegov življenjski optimizem se zrcali v simbolistično obravnavanih slikah, ki so bile povzdignjene kot nacionalne ikone: *Pomlad*, *Macesen*, *Sejalec*, *Črednik*.

Literatura:

1. Brejc, Tomaž: *Realizem, impresionizem, postimpresionizem*. Ljubljana: Narodna galerija, 2006.
2. *Enciklopedija Slovenije*, Ljubljana: Mladinska knjiga, 1989.
3. Grohar, Ivan: *Ivan Grohar: (1867–1911). Bodočnost mora biti lepša*. Narodna galerija, Ljubljana 1997. [razstavn katalog]
4. <http://www.ng-slo.si/>
5. Kajzer, Janez: *Macesen, roman o Ivanu Groharju*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 1978.
6. Lorenčak, Marija: *Anton Ažbe. V: Znameniti Slovenci in njihove spominske hiše : potovalni list za vse mlade potepuhe in raziskovalce*. Ljubljana: Knjižnica Otona Župančiča, enota Pionirska knjižnica, 2006.
7. *Moč pogledov. Portretno slikarstvo Ivana Groharja. Škofja loka: Loški muzej, 2011. [razstavn katalog]*
8. *Slovenski impresionisti in njihov čas 1890-1920*. Ljubljana: Narodna galerija, 2008. [razstavn katalog in vodnik po razstavi]